

Křížové výpravy

Definice pojmu:

Křížové nebo křižácké výpravy, starším výrazem kruciáty, byly vojenské výpravy z dob středověku, které vyhlášoval papež proti:

- a) **muslimům,**
- b) **pohanům a**
- c) **kacířům.**

Účastníci před zahájením výpravy skládali slib a byli označeni znamením kříže, které si našivali na šaty, a proto se nazývali křižáci (latinsky *crucesignati*). Byli dobrovolníci, měli za účast na výpravě přislíbeno odpuštění hříchů a požívali ochrany církve.

Prolegomena

Zatímco pouti do Svaté země předznamenal křížové výpravy z duchovního hlediska, z militaristického hlediska předcházely tažením křižáků lokální protimuslimské ofenzívy ve Středomoří. Na Pyrenejském poloostrově, který muslimové ovládali od počátku osmého století, se v roce 1031 po vleklé občanské válce zhroutil ummajovský chalífát v Córdobě.

Dalším klíčovým faktorem při vzniku křížových tažení bylo duchovní obrození křesťanství, jehož počátek je spojován se založením opatství v Cluny v Burgundsku v roce 910, a vzestup prestiže církve a papežství jako skutečného duchovního vůdce Západu především za *Řehoře VII.* (1073–1085) a jeho nástupců. Církev se snažila omezit lokální feudální konflikty mezi evropskými aristokraty a zaměřit jejich válečnickou energii směrem, jenž by odpovídal globálním mocenským zájmům křesťanstva.

PRVNÍ KŘÍŽOVÁ VÝPRAVA

Římský papež začal vystupovat jako duchovní patron protimuslimských výbojů a posvětil normanský zábor Sicílie. Tento proces zjevné militarizace papežovy politické a náboženské aktivity vyvrcholil v době *Řehoře VII.*, který v roce 1073 hlásal tažení proti muslimům na Pyrenejském poloostrově. O rok později vyzval *Řehoř VII.* své vazaly, hrabata Burgundska, Toulouse a Savojska, aby se připojili ke Godfreyovi Lotrinskému při jeho výpravě proti Normanům v jižní Itálii a poté přispěli na pomoc Konstantinopoli, ohrožované Seldžuky. Zdá se, že již tento papež, proslulý bojem o investituru, uvažoval o velkém tažení křesťanských vojsk, v jejichž čele by stál jeho úhlavní protivník císař *Jindřich IV.* (1056–1102).

V polovině 11. století na Blízký východ začaly pronikat ze střední Asie kočovné turecké kmeny, a začaly povážlivě ohrožovat byzantskou moc v Anatolii. Byzantský císař Roman IV. Diogenes se rozhodl s Turky utkat v otevřené bitvě, ale byl v srpnu roku 1071 poražen u Mantzikertu.

Turci postupně obsadili Sýrii, Palestinu a téměř celou Malou Asii. Roku 1078 dobyli také Jeruzalém, dosud ovládaný šíitskými Fátimovci. Přestože byla křesťanská církev rozdělena schizmatem, zrodila se myšlenka na pomoc západních křesťanů.

Byzantský císař Alexios I. toužil získat nazpět území dobytá Seldžuky s pomocí evropských žoldnéřů. Snažil se tedy zlepšit vztahy mezi východní a západní církví a vedl čilou diplomatickou korespondenci s papežem Urbanem II. Papež v době boje o investituru s císařem Svaté říše římské Jindřichem IV. také neměl zájem prohlubovat spory s ortodoxní Byzancí.

Roku 1095 byl Jeruzalém napaden Araby z Egypta, kteří město vydrancovali, muslimy pobili a zbylé křesťanské obyvatelstvo vyhnali.

V roce 1071 seldžucký perský sultán *Arp Aslan* (1029–1072) porazil v bitvě u Mantzikertu byzantské vojsko a obsadil větší část Malé Asie. V roce 1076 dobyli Seldžukové Jeruzalém. Tradiční trasy poutníků na svatá místa byly přerušeny. Byzantský císař *Alexios I. Komnénos* (1081–1118) požádal římského papeže o vojenskou pomoc, ačkoliv od otevřené roztržky mezi východní a západní církví v roce 1054 uplynulo jen několik desetiletí. Reakce Západu

na sebe nedala dlouho čekat. Papež *Urban II.* (1088–1099) vyhlásil v Clermontu v roce 1095 první křížovou výpravu proti nevěřícím. Na clermontském koncilu, zahájeném 18. listopadu 1095, se sešlo tolik církevních i světských účastníků, že se nemohli vtěsnat do katedrály, a shromáždili se proto na volném prostranství u východní městské brány. Znění papežova proslovu z 27. listopadu, kterým vyhlásil křížovou výpravu, se nezachovalo, ale účinek jeho slov, která byla údajně přijata s extatickým nadšením, uvedl do pohybu dosud drímající historické síly. Rytíři si pod heslem „*Deus le volt!*“ („*Bůh tomu chce!*“) připínali na prsa červený kříž a zavázali se, že nejpozději na svátek Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna 1096 budou připraveni vytáhnout do pole „vyrvat hrob boží z rukou nevěřících“. Jejich majetek zanechaný doma měl zůstat pod ochranou církve.

Výzva k tažení se ale dotkla i nižších vrstev a vyvolala bezprostřední lidové hnutí, mobilizovala zástupy chudých, toužících bojovat proti nevěřícím, v jejichž čelo se postavili šlechtic *Gautier Sans Avoir* (*Bezzemek*) a výřečný mnich *Petr Poustevník*, na jehož plamenné výzvy se v Kolíně nad Rýnem shromáždilo dvacet tisíc lidí. Tento dav prošel Podunajím a Uhrami, kde se dopouštěl velkých ukrutností na místním židovském obyvatelstvu. U tehdejší elity vzbudilo toto nečekané vzednutí lidové vůle obavy. „*Celý Západ a všechny barbarské kmeny někde z krajů od Jaderského moře až k Herkulovým sloupům se vydaly na cestu celou Evropou až do Asie a šly i se svými rodinami,*“ poznamenala si byzantská princezna *Anna Komnénovna*, dcera císaře Alexia. V Malé Asii seldžučtí Turci tento spontánní projev lidového mesianismu slovy Herberta George Wellse „*spíše pobili, než porazili*“. Za neuspořádanou masou „lidové kruciáty“ vytáhlo řádné křížácké vojsko, vedené zkušenými vojevůdci jakými byli

Bylo jich hodně, nemá cenu se o nich zmiňovat.

V Konstantinopoli složili křížáci vazalskou přísahu před císařem Alexi-
em. V květnu 1097 oblehli Nikaiu (dnešní Iznik) a porazili vojsko seldžuckého sultána Kiliče Arslana. Dalšího výrazného vítězství dosáhli křesťanští rytíři 1. července téhož roku u města Doryleon (dnešní Kütahya). Balduin z Bouillonu a Tankred se vydali jižním směrem a zmocnili se středomořského přístavu Tarsu. Nedávno nabyté panství Seldžuků v Malé Asii se pod tímto nečekaným úderem zhroutilo. V únoru 1098 obsadil Balduin Edessu (dnešní

Urfa) a založil zde první latinský stát na Předním východě – hrabství edeské. V říjnu 1097 dospěli křižáci k Antiochii (dnešní Antakya). 3. června následujícího roku Antiochie padla a 28. června se křesťanům podařilo pod hradbami města porazit muslimské vojsko vedené vládcem Mosulu. V Antiochii zřídil Bohemund další západokřesťanský státní útvar – knížectví antiochijské. Po dobytí Antiochie vytáhli křižáci ve směru na Jeruzalém, z něhož v roce 1098 fátimovští vojáci vypudili Seldžuky. 7. června 1099 dospěli křižáci k jeruzalémským hradbám a 15. července 1099 se oddílům Godefroye z Bouillonu podařilo je prolomit. Následoval masakr, kterému padla za oběť většina muslimského a židovského obyvatelstva. Godefroy z Bouillonu, který v Kristově Svatém městě odmítl nosit královskou korunu, byl zvolen „ochráncem Božího hrobu“ a Jeruzalém se stal sídlem latinského patriarchy a centrem stejnojmenného království. Duchovenstvo východního ritu muselo kvůli prudce ochlazeným vztahům mezi křižáky a císařem Alexiem město opustit. Křižácké vojsko pod vedením Tankreda a Eustacha z Boulogne odrazilo 12. srpna 1099 u Askalonu pokus fátimovských Egypťanů probít se k Jeruzalému. Krátce před dobytím Jeruzaléma padla Jaffa, v roce 1101 následovaly Arsuf, Caesarea a Haifa, v roce 1104 Akra a za šest let Bejrút a Sidon. Po obsazení Tripoli (dnešní Tarábulus) v roce 1109 bylo zřízeno tripolské hrabství, jemuž vládl Bertram, syn Raymonda z Toulouse. Balduin I. Jeruzalémský pronikl v roce 1118 při tažení proti Egyptu až k břehům Nilu.

Za svůj počáteční a překvapivý úspěch při záboru syrsko-palestinského pobřeží *Dár al-Islámu* křižáci vděčili především rozporům mezi muslimskými státy. V okamžiku, kdy se muslimové vzpamatovali z prvotního šoku a byli schopni se sjednotit k odporu, ukázalo se brzy, že z dlouhodobého hlediska je panství Západu na Předním východě neudržitelné. Křižákům se navíc nikdy nepodařilo zmocnit strategicky významných muslimských měst Damašku a Aleppa.

Křižácké státy:

První čtyři křižácké státy vznikly na Blízkém východě těsně po první křížové výpravě:

- **Edeské hrabství**, byl první z křižáckých států, existující v letech 1098 - 1144, první hrabětem z Edessy byl Balduin z Bouillonu.
- **Antiochijské knížectví** bylo založené roku 1098 a padlo v roce 1268. Prvním antiochijským knížetem byl Bohemund z Tarentu.
- **Tripolské hrabství**, (Tripolis, město v Libanonu a nikoliv hlavní město Libye), bylo založeno roku 1104, samotné město bylo dobyté o pět let později a padlo roku 1288, prvním hrabětem z Tripolisu byl Bernard z Toulouse.
- **Jeruzalémské království** bylo založeno roku 1099 a padlo roku 1291 s pádem Akkonu, poslední pevnosti v rukách křesťanů, poté byli křižáci ze Svaté země definitivně vyhnáni. Prvním představitelem nového státu byl Godefroi z Bouilloinu, ovšem jen s titulem Ochránce Božího hrobu. Po jeho smrti roku 1100 byl korunován za krále

jeruzalémského jeho mladší bratr Balduin z Bouillonu, hrabě z Edessy. Království se dělilo na mnoho feudálních panství, z nichž čtyři nejdůležitější jsou:

- Galilejské knížectví
- Hrabství Jaffa a Askalon
- Panství Oultrejordain
- Sidonské panství

Arménské království v Kilíkii nebylo ryze křižácké království. Královský status byl této zemi udělen papežem Inocencem III. Na jeho trůn se později dostala křižácká dynastie Lusignan, která jej přiblížila západní Evropě.

Výsledky první křižové výpravy:

První křižová výprava byla nepochybně úspěšná, dobytím Jeruzaléma bylo dosaženo proklamovaného cíle. Ovládnutím patriarchátů v Antiochii a Jeruzalémě rozšířila latinská církev svůj vliv na území, která dříve patřila do sféry vlivu ortodoxní církve. O Vánocích 1099 se konala v Jeruzalémě synoda, na které byl zvolen jeruzalémským patriarchou papežský legát a pisánský arcibiskup Daimbert. Od něho převzali Godefroy, Bohemund ale i další velmoži své državy jako léno.

Pro Byzantskou říši představovaly křižácké státy nárazníkové území před hrozbou seldžuckých Turků, a proto se byzantská diplomacie snažila držet s nimi korektní vztahy, i když vztah samotných Franků nebyl k Byzanci vždy přátelský a vstřícný.[137] Jasně protibyzantskou politiku vedl především antiochijský kníže Bohemund. Roku 1104 se vrátil se značným majetkem, který získal na Východě, do Itálie a s pomocí papeže zorganizoval křižovou výpravu proti Byzanci.[138] Normanská vojska se vylodila v roce 1107 pod dračskými hradbami, vzápětí však byla obklíčena Byzantinci. Téměř rok se Bohemund marně snažil dostat z obležení, poté kapituloval a uznal lenní svrchovanost byzantské říše nad Antiochií, kde byl současně dosazen ortodoxní patriarcha.[139] Bohemund se stáhl do ústraní a na Východ se již nevrátil. Správy antiochijského knížectví se ujal Tankred, který závislost na Byzanci nikdy neuznal a později složil, byť velmi neochotně, lenní přísahu jeruzalémskému králi.

Pro muslimské státní útvary nepředstavovaly nově vzniklé křižácké državy na Východě téměř žádné nebezpečí. Abbásovský chalífa al-Mustazhir i Velký Seldžuk Barkijaruk považovali křižovou výpravu za pouhý nájezd.[120] Na druhé straně nejednotnost islámského světa, který stále rozdělovalo nepřátelství mezi šiitskými Fátimovci a sunnitskými Seldžuky, rozpory mezi jednotlivými mocenskými centry Aleppem, Damaškem a Mosulem, vnitřní konflikty v Bagdádu a úpadek fátimovského Egypta, umožnila drobným křesťanským státům ve východním Středomoří, aby se etablovaly a do jisté míry také konsolidovaly.[140] Tato situace byla příznivá i pro Byzanc, kde došlo za vlády Alexia I. k výraznému upevnění císařské autority a centrální moci, obnovení vojenského potenciálu státu a překvapivému posílení zahraničně politických pozic. Když Alexios umíral, rozkládala se byzantská říše opět od jadranského pobřeží až do východního Středomoří.

